

УДК 37.015

РОДОЦЕНТРИЗМ У ТРЕНІНГОВІЙ РОБОТІ З ПІДГОТОВКИ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ: ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ УМОВИ

Єрьоміна Л.Є., аспірант
кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Сучасні наукові пошуки прагнуть розширити теоретико-практичну основу соціально-педагогічної роботи в умовах інтернатних закладів. Однією з важливих тем сьогодні є питання про майбутнє вихованців інтернатів, особливості їх соціалізації та готовності до сімейного життя. Матеріали статті висвітлюють специфіку соціально-педагогічної роботи в умовах інтернатних закладів із приводу підготовки вихованців до сімейного життя. Автор публікації наголошує на основних наукових підходах до можливості розв'язання цієї проблеми. У статті відображено результати експериментальної частини дослідження, а саме – ефективність використання родоцентризму як соціально-педагогічної умови під час підготовки вихованців інтернатів до сімейного життя.

Ключові слова: вихованці інтернатних закладів, соціально-педагогічні умови, родоцентризм, тренінг.

Современные научные поиски направлены на расширение теоретико-практической основы социально-педагогической работы в условиях интернатных заведений. Одной из важных тем сегодня является вопрос будущего воспитанников интернатив, специфика их социализации и готовности к семейной жизни. Материалы статьи отображают специфику социально-педагогической работы в условиях интернатив по подготовке воспитанников к семейной жизни. Автор публикации акцентирует внимание на основных научных подходах относительно решения этой проблемы. В статье представлены результаты экспериментальной части исследования, а именно – эффективность использования родоцентризма в качестве социально-педагогического условия во время подготовки воспитанников интернатив к семейной жизни.

Ключевые слова: воспитанники интернатных заведений, социально-педагогические условия, родоцентризм, тренинг.

Yeremina L.Y. ROTOCENTERS IN THE TRAINING FOR TRAINING OF PUPILS OF BOARDING SCHOOLS FOR FAMILY LIFE: THE INTRODUCTION OF SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS

Modern scientific research is aimed at expanding the theoretical and practical basis of socio-pedagogical work in terms of boarding schools. One of the important topics, today, remains the question of the future of boarding schools, specificity of their socialization and readiness for family life. The article displays the specifics of socio-pedagogical work in the institutions on preparation of pupils to family life. The author focuses on the main scientific approaches to solve this problem. The article presents results of the experimental part of the study, namely the effectiveness of radiocentrism as a socio-pedagogical conditions of training of pupils of boarding schools for family life.

Key words: pupils of boarding schools, socio-pedagogical conditions, radiocentras, training.

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-економічного та політичного розвитку нашої країни характеризується низкою безперервних змін, що потребують від суспільства готовності до швидкої адаптації у соціальному просторі. Діти, які виховуються в умовах закладів інтернатного типу, мають бути також підготовленими до мінливих умов сучасності. Важливим питанням у цьому контексті є тема сімейного життя, а саме – готовність вихованців інтернатів до створення власної сім'ї, до виконання батьківських обов'язків тощо. Специфіка навчально-виховного процесу закладів інтернатного типу побудована переважно на

основі дисциплінування, тобто авторитарного стилю спілкування, що приводить до прояву лише формальної дисциплінованості. Наукові дослідження у сфері педагогіки, психології, соціології підтверджують, що сучасна молодь (а тим більше – сучасні вихованці інтернатів) потребує не взаємин за шаблоном, а особливого професійного соціального супроводу та підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка досліджень у галузі підготовки молоді до сімейного життя була проведена О. Зрітневою, В. Кравцем, Л. Панковою, Х. Рахимзодю та ін. Проблемі формування усвідомленого батьківства присвячено

наукові праці О. Безпалько, Т. Веретенко, В. Гурова, І. Звереві, Г. Лактіонової, Р. Овчарові та інших учених. Про важливість морально-педагогічної підготовки школярів до сімейного життя наголошували такі вчені, як В. Барський, О. Безкоровайна, М. Вовчик-Блакитна, З. Зайцева, В. Сухомлинський, Л. Яценко. Також корисними для нас є наукові праці таких вчених, як Л. Дробот, Б. Кобзар, Є. Постовойтова, які досліджували шляхи формування соціальної відповідальності вихованців шкіл-інтернатів для дітей-сиріт.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів упровадження однієї з соціально-педагогічних умов у роботу закладів інтернатного типу, що сприятиме ефективній підготовці їх вихованців до сімейного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи стрижневі поняття, вважаємо за необхідне підкреслити, що у педагогічній літературі умови ефективності діяльності визначаються як об'єктивні та суб'єктивні передумови, реалізація яких дає змогу досягти встановленої мети за найбільш раціонального (оптимального) застосування сил і засобів. Реалізація певних умов виявляється в «успішному вирішенні педагогічних завдань, у доцільному використанні засобів і способів для досягнення цілей» [2, с. 54].

На думку І. Ліпського, умова – це те, від чого залежить щось інше (зумовлене), істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності чого виникає існування певного явища. Якщо з усіх можливих достатніх умов відібрати загальні, то можна отримати необхідні умови, що подані щоразу, коли спостерігається зумовлене явище. Повний набір умов, з яких не можна вилучити жодного компонента, не порушивши зумовленості, і до яких не можна додати нічого, що не було би зайвим із погляду зумовленості цього явища, називають необхідним і достатнім [3, с. 58].

Соціально-педагогічні умови – це джерело виникнення, існування та розвитку самого процесу. Спеціально створені умови мають здатність регулювати процес, можливість робити його компоненти співвідносними один з одним. Процес формування готовності до сімейного життя залежить від необхідних і достатніх соціально-педагогічних умов, що свідомо створюються, забезпечують найбільш ефективно здійснення цього процесу та зумовлюють досягнення поставленої мети.

Таким чином, під соціально-педагогічними умовами формування готовності вихованців закладів інтернатного типу

до сімейного життя ми розуміємо сукупність обставин цього процесу, створення і реалізація яких зумовлює сформованість цієї готовності (виконання соціальних ролей батька та матері, виконання подружніх обов'язків тощо). Сукупність обставин процесу підготовки до сімейного життя – це комплекс необхідних і достатніх соціально-педагогічних умов, що є взаємопов'язаними і взаємодіючими між собою та у сукупності становлять єдине ціле.

Аналізуючи зміст процесу підготовки вихованців інтернатів до сімейного життя, ми звернули увагу на використання вченими таких соціально-педагогічних умов. У своїй роботі Г. Хархан виокремила три соціально-педагогічні умови, що сприяють ефективності підготовки дітей-сиріт до сімейного життя:

- створення корекційно-виховного середовища щодо формування образу «Я-сім'янин»;
- формування та корекція психосексуальної культури вихованців інтернатів на основі особистісно орієнтованого підходу;
- виховання культури взаємин статей шляхом залучення хлопців та дівчат до активної участі у різних видах діяльності [7].

Досліджуючи специфіку процесу формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів, Л. Канішевська наголошує на використанні таких педагогічних умов, як:

- підготовка педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя старшокласників;
- змістове і методичне забезпечення процесу формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів;
- взаємодія педагогів та старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів на основі педагогічної підтримки [5, с. 48–55].

Не менш цікавими є результати наукових пошуків, подані у науковому дослідженні А. Грітчиної. Вчена, досліджуючи проблему формування готовності юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина, акцентує увагу на використанні саме таких соціально-педагогічних умов, як:

- методична підготовка вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів щодо формування готовності юнаків до виконання ролі майбутнього сім'янина;
- змістове і методичне забезпечення формування готовності юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина;
- врахування особистісно орієнтованого підходу у формуванні готовності юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина [1].

Приймаючи до уваги наукові здобутки вчених щодо актуалізації умов підготовки вихованців інтернатів до сімейного життя, однією з соціально-педагогічних умов нашого дослідження ми обрали використання родоцентризму у тренінговій роботі з підготовки вихованців закладів інтернатного типу до сімейного життя.

Використання принципу родовідповідності має давню історію, ще з часів ведичної системи. Зумовлюючи дбайливе ставлення до підростаючого покоління з боку старших, навчально-виховний процес тривав усе життя: від раннього дитинства до глибокої старості. Основною формою організації навчально-виховного процесу був обряд, адже залучення дитини до обрядів річного кола – це вияв віри у її сили. За результатами досліджень родоцентричної педагогіки дитина ставала часткою обрядового життя вже одразу після народження, пройшовши відповідні родильні обряди, звісно, якщо не враховувати її участі в обрядовій системі виховання на внутрішньоутробному етапі розвитку.

Родоцентрична педагогіка, як вважає О. Лук'яненко, має сформувати вихованців сучасних шкіл як представників нового, родоцентричного типу. Лише принцип родовідповідності, на думку вченої, здатний реанімувати ментальність українського народу з домінуючим значенням родини у формуванні фізично, морально, духовно та соціально здорової людини [4, с. 6].

Ефективність використання родоцентричного підходу детально описано у дослідженні І. Трубавіної. Саме такий підхід, на думку вченої, спроможний узагальнити надбання усіх інших підходів (природовідповідність, людиноцентризм тощо) та продовжити їх використання у напрямі розвитку охоронно-захисної функції соціального педагога щодо прав сім'ї та усіх її членів.

Сьогодні головний зміст родоцентричного підходу побудовано на основі правозахисту – реалізації прав сім'ї у суспільстві і прав членів родини у сім'ї. Саме права сім'ї, як підкреслює І. Трубавіна, забезпечують її статус у суспільстві, автономність [6].

У контексті нашого дослідження вихованці закладів інтернатного типу здебільшого є дітьми з багатодітних сімей; сімей, де дітей виховує матір-одиначка; сімей, де батьки ведуть асоціальний спосіб життя, – такі сім'ї вважаються неблагополучними. Саме тому вважаємо, що вдалим буде поєднання педагогічних здобутків минулого та інноваційних поглядів сьогодення – формування фізично, морально, духовно та соціально здорової особистості вихованців інтернат-

них закладів зі сформованими стійкими поглядами та розумінням моральних цінностей сімейного життя, з упевненістю у соціальному захисті свого майбутнього.

Використання родоцентричного підходу у соціально-педагогічній роботі в умовах закладів інтернатного типу (з вихованцями та їхніми сім'ями) дає змогу організувати діяльність із подолання їх кризи, забезпечення нормального функціонування і розвитку особистості вихованців із метою формування їх готовності до сімейного життя.

У нашій роботі ми використали тренінговий вид роботи як метод упровадження певної системи вправ, спрямованої на формування готовності вихованців закладів інтернатного типу до сімейного життя.

З метою перевірки ефективності соціально-педагогічної умови нами було розроблено програму тренінгових занять «Сімейне щастя – крокуймо разом». Мета програми – формування готовності вихованців закладів інтернатного типу до сімейного життя. Програма містить дванадцять тем тривалістю 4 години кожна (загалом 48 годин). У загальному вигляді структура тренінгового заняття містить три основні частини, такі як вступна (повідомлення теми і змісту, висловлювання учасниками своїх очікувань від заняття), основна (проведення запланованих вправ), заключна (підбиття підсумків).

Серед завдань програми було розширення уявлень вихованців про сутність і цінності сімейного життя; актуалізація значення сім'ї та родинного виховання (навіть за наявності негативного досвіду життя у своїй родині). Для розв'язання поставлених завдань нами було виокремлено такі етапи, як організаційно-аналітичний (обробка анкетних даних), інформаційно-практичний (упровадження тренінгових занять) та оцінювально-результативний (опрацювання результатів тренінгової роботи).

За основу змісту програми «Сімейне щастя – крокуймо разом» нами було обрано календарну обрядовість, тобто тематика вправ була спрямована на традиційні обрядові та державні свята (відбір типових життєвих ситуацій з морально-правовим змістом; врахування мети та завдань для кожної вправи; формування очікуваних результатів та способи контролю результативності тренінгової роботи).

Створення ситуацій, що формують готовність до сімейного життя на основі традицій та інновацій українського народу, сприяло розширенню світогляду вихованців закладів інтернатного типу, їх обдумуванню власних дій і поведінки у певній ситуації; виникненню почуттів, породжених

новою соціально-педагогічною ситуацією, корекцією сформованих поглядів на певні явища.

Вдалою виявилася тематична основа тренінгових занять, адже зміст календарних державних та обрядових свят дав змогу розкрити емоційний образ учасників, що уможливило формування картини того досвіду, який мають вихованці зі свого життя (сімейні та родинні традиції).

Велика увага у програмі «Сімейне щастя – крокуймо разом» була приділена соціально-рольовим іграм, у процесі яких вихованцями було відтворено багатоманітність відносин та їх специфіку.

Під час проведення тренінгових занять ми використовували активні та інтерактивні методи роботи (презентація, робота в парах та у міні-групах, робота в колі, рольова гра, створення тематичних творчих робіт, обговорення, «мозковий штурм» тощо). Кожний метод передбачав вирішення конкретного завдання, а специфіка його проведення була зумовлена метою, змістом та віковими особливостями вихованців.

Наведемо приклад одного із тренінгових занять авторської програми «Сімейне щастя – крокуймо разом». Зміст заняття присвячено святу дня народження. Діти, які виховуються поза сімейним колом або мають частково сімейні відносини, мають особливий спектр емоцій стосовно власного народження та святкування цього дня. Тому опрацювання вправ має сприяти повному розкриттю значення кожної особистості для самої себе, для своєї родини, для суспільства в цілому, а також для майбутнього сімейного життя.

Тема заняття: «Валіза подарунків».

Мета: розкрити значення народження людини, сприяти формуванню у вихованців усвідомлення цінності власного життя, почуття самоповаги та самопрезентації з метою підготовки до майбутнього сімейного життя.

Засоби і матеріали: мультимедійна техніка, фото- та відеоматеріали, картки із завданнями для роботи у міні-групах.

Кількість учасників: 10–12 вихованців.

Вступ.

Під час вступної частини ведучий вітається з учасниками та повідомляє тему заняття (можна обговорити, що таке подарунки, які вони бувають, хто, кому й навіщо їх дарує, який подарунок вихованці пам'ятають зі своїх днів народжень тощо)

Для початку рекомендовано провести вправу «Червоний мішечок».

Правила: учасники тренінгового заняття стають у коло. Ведучий пропонує кожному дістати з червоного мішка одну іграшку,

для якої треба вигадати день народження. Також учасники мають розповісти, що саме хотіла би собі на день народження ця іграшка. Можна також задавати питання, чому саме такий день народження, кого з гостей запросила б до себе ця іграшка, що б вони робили під час святкування тощо.

Соціально-педагогічний зміст вправи полягає у тому, що підсвідомо вихованці переносять свої власні відчуття та бажання на образ іграшки. Наявні відповіді учасників відбивають власну історію вихованців, що є значним кроком для подальшого здійснення соціально-педагогічного впливу.

Основна частина.

Одним із найулюбленіших свят вихованців закладів інтернатного типу є день народження цього закладу (з цим днем у більшості вихованців пов'язані спогади та уявлення про значення та святкування дня народження). Саме в день народження закладів інтернатного типу у гості приїжджають керівники адміністрацій, спонсори та «друзі», зазвичай у цей день меню у їдальні – також святкове.

Завдання ведучого полягає у спрямуванні спогадів, думок та уявлень кожного з учасників про власний день народження.

Вправа «Віконечко щастя».

Народження людини – то є великий скарб для усього людства, а особливо – для наших батьків. Пропонується переглянути відеоматеріали із записом зустрічі немовляти.

Правила: ведучий пропонує кожному учаснику на аркуші паперу написати день свого народження. Потім пропонує намалювати вікно, через яке видно, яка саме погода була тоді, коли відбулося його народження. Після цього учасники мають обговорити свої малюнки (чому саме така погода, можливо, у когось будуть намальовані батьки біля вікна тощо).

Вправа: «Що несе лелека».

Правила: ведучий роздає кожному учаснику попередньо заготовленого паперового лелеку з немовлям у дзьобі. Завдання для вихованців: розмалювати лелеку та немовля, а також записати, яким чином лелека подолав шлях, доки приніс цю дитинку, які саме риси характеру вже є у немовляти, а, можливо, якісь якості лелека загубив по дорозі, і їх треба відшукати.

Рефлексія.

Після заняття усі разом мають переглянути фото- та відеоматеріали, де чітко зображено емоції людей під час святкування дня народження.

Потім учасникам пропонується обрати той смайлик, який найбільше схожий на їхній настрій.

